

Pap László

AZ ANGOL–BÚR HÁBORÚ A MAGYAR POLITIKAI KÖZVÉLEMÉNY TÜKRÉBEN

Anglia gyarmatbirodalmával a XIX–XX. század fordulóján a világ leghatalmasabb állama volt, 33 millió km²-nyi területtel és 370 millió lakossal. A viktoriánus Nagy-Britannia ekkorra érte el gazdasági, ipari és tengeri erejének csúcspontját. A második ipari forradalom hatására azonban Németország, Franciaország és a többi nagyobb európai ország is jelentős fejlődésen, előrelépésen ment keresztül. A világ újrafelosztásában az utóbbiak is nagyobb szerepet szerettek volna játszani, s így megkezdődött a küzdelem a nagyhatalmak között.

Ázsiában ugyan ideig-óráig képesek voltak együttesen, egyazon cél érdekében fellépni (ld. bokszerlázadás), ám Afrikában már minden nemzet kőkeményen a saját érdekét tartotta szem előtt. Noha Afrika legnagyobb részét tárgyalásokon (berlini kongresszus, Helgoland-egyezmény, angol–német egyezmény Kenya kérdésében) és nem háborúban osztották fel, a harc időszakában a britek lett a főszerep, hiszen már korábban is voltak érdekeltségeik a kontinensen. Míg a franciák Afrikában a nyugat–kelet gyarmati tengelyüket szerették volna kialakítani, a németek pedig minél több gyarmatot akartak maguknak, addig az angolok a Cairo–Cartum–Capetown („C” tengely)-tervnek megfelelően a gyémánt- és aranybányákban gazdag búr településeket kívánták teljes ellenőrzésük alá vonni. A dél-afrikai terület nemesfémekben nagyon gazdag volt, csakhogy ennek zömét a búrok lakta Transvaalban és Oranjiában tárták fel.

A búrok a 17. századtól idevándorolt kálvinista flamandok, hollandok, frízek és kisebb részt hugenották keveredéséből született nép, akik hagyományos családi jellegű farmergazdálkodást folytattak, és ragaszkodtak a függetlenségük megőrzéséhez. Szabadságuk megtartása miatt az angolok elől az 1834-től elkezdődött „nagy vándorlás” (Nagy Trek) korszakában Fokvárosba, majd Natal tartományba menekültek, és ott megalapították Transvaalt és Oranje Szabad Államot (1854). A XIX. század második felében feltárt arany- és gyémántlelőhelyek mágnesként vonzották a bevándorlókat, s ezzel kiélezték az új telepesek, a búrok és a színes bőrű bennszülöttek ellentéteit. Az angolok a korona alá akarták vonni a fent említett területeket, ám a búrok harciasan ellenálltak. Ezt az eseménysorozatot első búr háborúként szokás említeni. A későbbiekben is voltak gyenge angol katonai próbálkozások (pl. 1895-ben a Jameson-rajtaütés), melyeket azonban a búrok visszavertek, és fegyverkezni kezdtek a várhatóan közeli végső összecsapásra.

A háború végül 1899. október 11-én robbant ki, melynek kezdetekor az angolok biztosak voltak benne, hogy kétszeres túlerejük diadalt arat („mire lehullnak a levelek, újra itthon lesznek katonáink”) ám nem így történt, hiszen az 1900-as év első feléig a búrok kerekedtek felül. A kudarcok hatására sorozatos erősítések érkeztek a brit korona minden egyes területéről, és ez meghozta a győzelmet. Év végére úgy tűnt a háború eldőlt, hiszen az angol győzelmek mellett a britek infrastruktúrája is jóval fejlettebb volt (ők ugyanis vasúton közlekedtek és távíróhálózat szállította a parancsokat, híreket).¹

A szabadon maradt búr területek egységei azonban nem adták meg magukat és gerillaharcot kezdtek, amellyel elhúzhatták a háborút, sőt komoly veszteségeket okoztak a briteknek, ám le nem győzhették őket. Ezeket a néhány fős szabadon mozgó milíciákat nevezték el kommandónak, s innen ered a máig használt kommandós szavunk. Végezetül 1902. május 31-én kötötték meg a békét, amely lezárta ezt a véres háborút. Nyolc évvel később, az 1910-ben domíniummá szerveződő Dél-Afrikai Uniót (Anglia negyedik domíniumát) már tárgyalásos úton hozták létre, hiszen a függetlenségüket elvesztett búr köztársaságok beléptek az államszövetségbe, cserében a britekkel együtt urallhatták a több milliós fekete lakosságot.²

A háború folyamán a szigetországi és főként az európai közvélemény döntő többsége a búrokkal rokonszenvezett, ez nyílt kritikája volt London gyarmati politikájának. Az ellenszenv, amit Anglia iránt érzett és fejezett ki a fél világ, két pilléren nyugodott. Az első, hogy elítélték azt a mérhetetlen kapzsiságot, amelyet a nemesfémhányák irányába táplált Anglia, illetve, hogy megvetették azt a felháborító, rágalmozó, hazugságra építő magatartást, mellyel Anglia a kívülállók számára előadta „jogos” igényét Transvaalra és Oranje Szabad Államra. A második pillér az irigység volt. Angliának már nemcsak a „hagyományos” gyarmattartókkal (Franciaországgal, Spanyolországgal, Hollandiával) kellett szembenéznie, hanem a Német Császárság igényeit is mérlegelnie kellett, valamint olyan új ipari nagyhatalmak törekvései is megjelentek, mint az Amerikai Egyesült Államok és Japán. Mindezek nyomán a legtöbb és legnagyobb gyarmattal rendelkező Anglia lett mindenki ellensége, ezért dél-afrikai gyarmati konfliktusa gyorsan nagy negatív nemzetközi vetületet kapott.

Mindezt alátámasztva két példát szeretnék felhozni, Németország és Oroszország részéről. Az első még a háború előtt történt, 1895-ben a Jameson-rajtaütés (Jameson-Raid) kapcsán, amikor is II. Vilmos német császár táviratban gratulált Krügernek a puccskísérlet sikeres leveréséhez: „Őszinte jókívánásaimat tolmácsolom, abból az alkalomból, hogy baráti hatalmak segítségét nem kérve, saját erőből sikerült a fegyveres csapatokat, amelyek békebontóként behatoltak az Ön országába, népével levernie és helyreállítania a békét”.³ Ez az üzenet nemcsak bátorítás volt a búroknak, de figyelmeztetés és kárörvendés is a britek felé.

¹ Szántó György Tibor: Anglia története. Akkord Kiadó, Budapest, 2003. 210.

² Egyetemes történelem. Szerk.: Barta János. Pannonica Kiadó, Bp., 2004. 214.

³ Makai György: Dél-Afrika: A vég kezdete? Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987. 33.

A második 1900 januárjára tehető, amikor is az angol seregek sorozatos vereségéről kaptak híreket Moszkvában, s ezek hatására Oroszország elkezdte diplomáciai és katonai terjeszkedését Iránban Anglia kárára. Először is rábírta a teheráni kormányt olyan szerződésekre, melyek szerint az harminc évig csak orosz alattvalóknak fog vasútépítési engedélyt adni. Nyilván ez a lépés kereskedelmi és katonai szempontból is meggyengítette Anglia pozícióját Iránban, hiszen a brit politika hosszú idő óta Kelet-India biztosítását, Oroszország Perzsiától való távolmaradásában látta. Az iráni siker után jött az afganisztáni katonai fellépés, melynek során egy dandár átlépte a határt.⁴ Ezt Moszkva azzal magyarázta, hogy az angoloknak is jó, ha az oroszok lecsillapítják az afgán határon lévő nyugtalanságot, míg az angolok Dél-Afrikában harcolnak. A Német Császárság és a cári Oroszország mellett Olaszország titokban fegyverek csempészésével, Franciaország „inkognitóban” komoly idegenlégiós csapatokkal (gróf de Villebois-Mareuil vezetésével), a fél világ pedig egyebek mellett önkéntes egységekkel igyekezett a búrok segítségére, illetve az angol kárára lenni.

Ilyen hosszabbra sikerült felvezető rész után feladatomban tartottam megvizsgálni, hogyan foglalt állást az Osztrák–Magyar Monarchia és azon belül Magyarország a háború alatt. Szeretném bemutatni a Monarchia álláspontját, a vezető magyar politikusok véleményét, hozzászólásait, a napi sajtó részletes beszámolóit, s néhány példán keresztül az egyszerű, hétköznapi ember viselkedését az angol–búr háborúval kapcsolatban.

A XIX. század utolsó harmadára Európa nagyhatalmai külön szövetségi rendszerekbe tömörültek. Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia részeként 1879-ben Németországgal megkötötte a „kettős szövetséget”. A megállapodás a történelem korábbi szakaszaiból jól ismert „az ellenségem ellensége, a barátom” mottó alapján kötött, hiszen bő egy évtizeddel korábban még a felek a német egység létrehozásáért ellenségként küzdöttek Königsgrätznél (1866-ban). Ám az azóta eltelt időszakban mindkét ekkor szerződött partnernek „kialakult” egy jóval nagyobb ellensége. Németországnak Franciaország, míg a Monarchiának Oroszország. A szerződés alapján a két fél Oroszország támadása esetén katonailag támogatná egymást, míg egy német–francia háború bekövetkeztére a Monarchia semlegességet ígért. Ez látszólag a Monarchiának kedvezett – hiszen német segítséget kapott volna fő riválisával szemben, míg német–francia ellentét esetén csak semleges maradt volna –, mindez mégis sok kellemetlenséget eredményezett Ferenc József országainak.

Rögtön a megkötésekor Anglia, aki ekkor még mindig a „splended isolation” (fényes elszigetelődés) politikáját vallotta, fejezte ki csalódottságát. A brit–osztrák és a brit–magyar kapcsolatok évszázadok óta ugyanis jól működtek, s nyugvóponton voltak, ám ezzel Ferenc József felrúgta azokat. Ez az érzés csak felerősödött a „hármasság” (1882), majd a „négyes szövetség” (1883) megkötésével. Ausztria–Magyarország számára így az angol külpolitika álláspontváltozása

⁴ *Wilson, Keith: The International Impact of the Boer War. Palgrave, New York, 2001. 49.*

súlyos következményeket hordozott magában.⁵ Ennek megfelelően Ferenc József és a bécsi diplomácia csendben maradt a Jameson-rajtaütés és a vilmosi távirat-válasz idején, továbbá némán szemlélte az 1899-es nyárvégi, őszi eleji angol–búr eseményeket is.

Így tehát 1899 októberében, a háború kirobbanását követően a Monarchia semleges álláspontra helyezkedett, elhatárolódva a német imperializmustól. Kockára tette a kettős szövetség alapját, de Angliával szemben többet nem vállalhatott. Ezt hivatalosan Ferenc József 1899. december 1-jén mondta ki Pesten a Monarchia közösügyi bizottsági ülésén Szapáry Gyula gróf bizottsági elnökhöz intézett válaszában: „A Dél-Afrikában felmerült háborús bonyodalmak irányában szoros semlegességre vagyunk elhatározva és csak azt óhajtjuk, hogy az összeütközés mihamarabb befejezését találja!”⁶ Természetesen ez volt a Monarchia közös Külügyminisztériumának is a hivatalos álláspontja, melyet a magyar küldöttek is elfogadtak.

A közösügyek tárgyalására kiküldött Magyar Országos Bizottság külügyi albizottságának jelentésében (1900. 01. 10.) ugyanis a közös külügyminisztérium 1900. évi költségvetési előirányzatát elfogadta. „Nagy meglepéssel vette tudomásul a külügyi albizottság azt, amit a tisztelt Külügyminiszter Úr (Agenor Goluchowski) a nyugati hatalmakhoz, nevezetesen Angol- és Franciaországhoz való viszonyokról mondott. Bármily érzelmekkel kísérjük is a dél-afrikai háborút, monarchiánk érdekei határozottan kívánják az Angliával régóta fennálló és mindkét részre nézve hasznosnak bizonyult barátságos viszonyok fenntartását. Így csak helyeslendőnek tartjuk azt, hogy külügyi kormányunk a dél-afrikai eseményekkel szemben a legszorosabb semlegességet tartja fenn.”⁷ Tehát a politikai felső vezető réteg a királytól kezdve a közös külügyminiszteren át, az osztrák és a magyar külügyi albizottság tagjaival együtt a határozott semlegességre helyezkedett, s a háború mielőbbi lezárását várta.

Sikerült a közös minisztertanácsi jegyzőkönyveket átnézni, s ezekben ugyan csak szerény forrás utal a búr háborúra, mégis értékesnek ítélnélhetjük a következő sorokat, melyek a magyar miniszterelnöktől és a közösügyi bizottság elnökétől származnak az esetleges pretoriai konzulátus felállításának kérdésében. „Bár készséggel elismeri, hogy az elnök – az ülés elnöke – tárcájának többletköltségvetését illető érvek megfelelőek, a Magyar Királyság miniszterelnöke, Széll Kálmán ennek ellenére az elnök felé azt a kérést szeretné intézni, hogy mivel a vámbevételek visszaesése rendkívül hátrányosan befolyásolta a közös költségvetés mérlegét, ezért a tiszteletbeli konzulátusok tényleges konzulátusokká való átalakításának ütemét valamelyest lassítsa. A vámbevételek visszaesése mintegy 17 millió koronát tesz ki, s ez által úgymond automatikusan megnövekszik a költségvetésre rótt teher.

⁵ Magyarország története 1890–1918. Szerkesztette: Hanák Péter, Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 251.

⁶ Parlamenti (Deák) Gyűjtemény – Közösügyi Országos Bizottsági jegyzőkönyv 91.

⁷ Uo. 137.

Az elnök erre megjegyzi, hogy bár a tiszteletbeli konzulátusok ténylegessé alakítása megfelel a delegációk ismételten kifejezésre juttatott kívánságának, ő ebben az ügyben csak nagyon fokozatosan haladt előre és intézkedései csak a legfontosabbakra korlátozódtak. A szónok [az ülésen éppen beszélő, ebben az esetben az elnök] tehát – bár ez ügyben minden oldal sürgeti –, elhalasztja a pretoriai konzulátus megalapítását.”⁸ Végül nem is alapított a Monarchia a capstadti konzulátus mellett Pretóriában egy újabb követséget.

Az előzőeknek megfelelően nemcsak a konzulátus kérdésében, hanem a semlegesség terén is a Széll Kálmán vezette magyar kormány a Monarchia álláspontját képviselte, azonban voltak olyan ellenzéki parlamenti képviselők is, akik egyértelműen a búrok pártjára álltak és a semlegességet felrótták a miniszterelnöknek. Ilyen volt Major Ferenc székesfehérvári orvos, néppárti képviselő, aki a miniszterelnökhöz intézett interpellációjában 1899. december 5-én azt kérdezte a miniszterelnöktől, hogy ha az orosz, a francia, a németalföldi és a német vöröskereszt-egyletek már a második expedíciójukat indítják a dél-afrikai harctérre, akkor vajon a magyar kormány által támogatott magyar vöröskereszt miért nem tervezi ugyanazt.

Széll Kálmán válaszában leszögezte, hogy a magyar állam adományokkal ugyan támogatja a vöröskeresztet, de szervezeti működésébe, irányításába nem szól bele. Így, ha a magyar vöröskereszt úgy dönt, hogy a – miniszterelnök szerint is messzi – tengerentúli magyar érdekeltségtől mentes háborúban nem vesz részt, azt erőszakkal nem lehet rávenni. Széll szerint pedig felesleges is odamennie a magyar vöröskeresztnek, mivel az nagy pénzáldozat lenne, s lehet, hogy az egyébként is kis létszámú magyar csapatra már szükség sem lenne, mert megoldják az ottani munkát a nagyobb nyugati államok egyletei. Ám a miniszterelnök megjegyezte, hogy Major Ferenc előadhatja a kérését a vöröskeresztnek, mely autonóm testület, s ha ők kérik, akkor támogatni fogja a kiutazásukat. Major szerint ugyan több indok is alátámasztaná a magyar jelenlétet (reklám Magyarországnak; humanitás; kereskedelmi kapcsolatok köttethetnek), mégis sajnálattal bár, de tudomásul vette Széll Kálmán választát.⁹

Nem tudom tényekkel alátámasztani, hogy ezen interpellációt követően miért kellett újabb két évet várni a következő búr háborúval kapcsolatos felszólalásra. Talán a kezdeti érdeklődés, lelkesedés alábbhagyott, vagy a fenti elutasító választól ment el a képviselők kedve. A magyar belpolitika terén nem is tarthatjuk kulcsfontosságú kérdésnek a háborút, bár a hétköznapi embert érdekelte a téma.

A következő – s a magyar parlamentben egyben utolsó – búr háborúval kapcsolatos interpellációt Schmidt Károly intézte Széll Kálmánhoz. Schmidt szerint az újságok telekürtölték a világot azzal, hogy az angol kormány húszezer lovat szállított Fiuméből Dél-Afrikába, s ezen lovak nagy többségét Magyarországon

⁸ *Somogyi Éva*: Die Protokolle des gemeinsamen Ministerrates der österreichisch-ungarischen Monarchie 1895–1907. Budapest, 1991. NR: 43 Gemeinsamer Ministerrat, Wien, 15. April 1901

⁹ Országgyűlés Képviselőházi Napló 1896–1901. 499. Országos gyűlés – 1899. december 5. (kedd) 498–513, XXV. 38–40.

veszi meg. A képviselő véleménye szerint igazak a hírek, hiszen kisebb szállítások már biztosan voltak, de ez a mennyiség nemcsak a magyar közvéleményt, hanem a nemzetközi újságokat is megdöbbenetette. Schmidt úgy véli, ezzel a magyar kormány átlépi a semlegesség határát, s a nemzetközi megítélésünk is csorbul. Széll Kálmán válaszában kitért azokra a tényekre, melyek befolyásolják a fenti állítást. Ezek szerint „lókiviteli” tilalom nincs Magyarországon. A lovak haszonnal történő eladása gazdasági előny az országnak. Hogy hova viszik, mennyit visznek, kiknek viszik, nem kutatta a magyar kormány, de az elhangzott indokok miatt nem tiltják a lovak külföldre történő eladását, szállítását, már csak azért sem, mert a nemzetközi jogban nincs megtiltva, hogy egy semleges állam lovakat adjon el. Ugyanakkor Széll Kálmán felszólította Schmidt képviselőt, hogy Anglia baráti állam és szavait felé ekként fogalmazza meg. Schmidt ugyan a választ nem fogadta el, mert szerinte ennyi erővel még ágyút is szállíttathatunk, a parlament döntő többséggel mégis elfogadta és tudomásul vette a miniszterelnök válaszát.¹⁰

A példák mindegyike bizonyítja tehát, hogy Magyarország hivatalos álláspontja a semlegesség volt, sőt még az Angliával kapcsolatos rokonszenvet is kiolvashatjuk a sorok közül. Egy-egy ellenzéki csoportosulás próbált változtatni ezen, s a kapzsiságra, illetve a humanításra hivatkozott, de kevés eredményt sikerült elérniük.

Az uralkodó, a közös külügyminisztérium, a magyar külügyi bizottság, a közös minisztertanács, a magyar miniszterelnök és kormány, valamint a magyar parlament bizonyos tagjainak véleményének ismertetése után érdemes kitérni a nagyköveti jelentésekre is. Az Osztrák–Magyar Monarchia külképviseletei közül az egyesült királyságit, vagyis a londonit, illetve a Dél-Afrikában lévő capstadtit mutatom be részletesebben. Mivel ez a két ország állt hadban egymással, logikusnak tűnt, hogy az ottani osztrák–magyar (pontosabban: egyértelműen osztrák) követ jelentéseit, beszámolóit, reakcióit tárjam az olvasó elé. A nagyköveitek mindkét esetben a konkrét hírközlésen kívül adtak egy kis „sajtószemlét”, igyekeztek megismertetni az itthon maradottakkal a helyi viszonyokat, illetve tolmácsolták a közvélemény reakcióit a különböző hírek közlésekor.

A jelentések nagy százaléka precíz, korrekt és szigorúan tárgyilagos. Igyekeztek objektívek maradni, noha néha-néha érződik anyagukon a „kinti háttér nyomása”, s olykor még saját, önálló véleményt is formáltak, ami egyébként az efféle korabeli jelentésekre egyáltalán nem volt jellemző. Magyar képviselő a korszakban sajnos nem igazán juthatott fontos országok külképviseletének vezetői pozíciójába, sőt még az egyes külképviseleti csoportokban is alig találunk magyar diplomatát. Néhány üdítő kivétellel persze találkozhatunk, mint például gróf Apponyi Rudolf (1867–1871) vagy gróf Károlyi Alajos (1878–1888) nagyköveti megbízatása az Egyesült Királyságban (Ambassador to the Court of St.

¹⁰ Uo. 28. Országos gyűlés – 1901. december 11 (szerda). 1–31, I. 444–447.

James is London),¹¹ ám ez ritkaságszámba ment, mivel az osztrákok igyekeztek a fontosabb pozíciókba a saját embereiket ültetni.

Korszakunkban a Monarchia londoni nagykövete Franz Graf von Deym von Stritez volt, aki cseh területen született osztrák nemesi család sarjaként, majd szép diplomata karriert futott be, noha apja a császári seregek egyik hadnagya volt, s fiát is inkább a hadügyi dolgok felé terelte volna.¹² Mégis számunkra nem Graf – aki a legtöbb követjelentést csak aláírta, vagy még azt sem tette –, hanem jóval inkább Albert Count von Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein a fontos. Ő volt ugyanis az, aki a követjelentésekhez az anyagokat összegyűjtötte, megszerkesztette és megfogalmazva papírra vetette azokat. Mensdorff volt Graf helyettese, majd Graf halála (1903) után, 1904-től ő lett a Monarchia londoni nagykövete egészen az I. világháború kitöréséig. Mensdorff ősei eredetileg francia nemesi családból származtak, ám a francia forradalom után osztrák területre menekültek. Diplomata karrierjét Párizsban kezdte, ám az angol királyi családdal való távoli rokoni kapcsolata (nagyapja, Viktória királynő nagynénjének férje volt) révén 1889-től már a londoni követségben találjuk, először alkonzulként, majd nagykövetként.¹³

Az első búr háborúval kapcsolatos jelentését Mensdorff 1899. július 17-én küldte Bécsbe, melynek címe „Transvaal Angelegenheit”. Ebben rövid politikai helyzetképet küldött a transvaali ügyről, az ellentétet ecsetelte, ám Lady Salisbury betegségét jóval hosszabban taglalta.¹⁴ 1899 szeptemberében aztán már jóval komolyabb, sőt komorabb képet festett jelentésében. Azt taglalta, hogy a nagyobb londoni lapok vezércikkekben pesszimistán értékelik a kialakult helyzetet, melyet az is alátámaszt, hogy a nyári hetekben a kabinet egyik tagja sem tartózkodott Londonban, de a komoly helyzetre való tekintettel a kormánytagok egyszerre tértek vissza megvitatni a kialakult politikai szituációt.¹⁵

Az év vége felé, mikor sok öröm nem jutott az angoloknak, egyre többen fordultak el a britektől és folytonos ellenszenv áradt a nemzetközi sajtóból, akkor kezdtek el az angol lapok foglalkozni az európai nagyhatalmak közvéleményével. Így jutott el az *Observer* c. angol lap egy távirathoz, melyben az újság bécsi tudósítója jelezte, hogy több esti bécsi lap – az angolok számára – kedvezőtlen, ténytyszerű híreket közölt Ladysmith helyzetét illetően. A *Volksblatt* bécsi folyóirat szerint, már egész Natalt átadhatják a búroknak. A tudósító ebből a jelentésből kiindulva arról számolt be, hogy a Monarchia ellenséges álláspontra helyezkedett, és kárörvendő szellemiség uralkodik az angolokkal szemben. Az *Observer* tehát kiemelte, hogy a bécsi újságok gyűlölettel és élcelődésekkel vannak tele az angolok iránt. A nagykövet azonban jelentésében hozzátette, hogy az

¹¹ www.mfa.gov.hu/kulkepvisolet/uk.hu/uk-tortenete/nagykovetek.htm

¹² Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL), Band1, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1957. 182.

¹³ Uo. 224.

¹⁴ Politischen Gegenstand Nr. 37. (1899) Transvaal Angelegenheit 1899. július 17.

¹⁵ Uo. Nr. 42. (1899) Durchfabren von Waffen Munitar für den Transvaal durch Portuguese Besitzungen. 1899. szept. 5.

objektív hangvételű cikkeket, illetve az angolok melletti szimpátiát tanúsító írásokat csak a *Times* és a *Standard* idézi.¹⁶ Egy objektív cikket továbbított is másnap Mensdorff The war is in South Africa címmel, mely helyzetet korrekt módon elemezte, és tárgyilagosan taglalta az eseményeket.¹⁷

A következő év elejéről kapunk egy visszajelzést a londoni közvélemény álláspontjáról, mely szerint az eddigi kudarcokért a kormányt, a hadügyi vezetést és főként Chamberlaint teszik felelőssé. S ugyan már nagyon sokan vágnak a békére, mégis általános vélemény, hogy a háborút addig kell folytatni, amíg a búrokat le nem győzik.¹⁸

A háború közben Anglia győzelmeivel folytatódott, és a közhangulat javulása mellett egy érdekes követjelentésre sikerült rábukkanni. 1900 tavaszán Lord Roberts előrenyomulása megtorpant, melynek oka valószínűleg nemcsak a lábbelik kopása és a meleg ruhák hiánya volt, hanem az, hogy komoly lóvesztéseket szenvedtek a brit seregek. A takarmány szűkössége és különböző betegségek következtében angol kimutatások szerint hetente ezer lovat veszítettek. Ezt a drasztikus számot pótolni szeretne volna a brit kabinet, mégpedig dél-amerikai és közép-európai lóvásárlással.¹⁹ A nagykövet aztán nem ecsetelte, de később a magyar parlament (mint már említettem), a pesti újságok és a hazai közvélemény együttesen kérte számon a Széll-kormányon a magyar lovak brit oldalon történő háborús szerepvállalását. A későbbiekben, a búrok visszaszorítását követően a követjelentések egyre kevésbé szóltak a háborúról. Magyar vonatkozású jelentések ezután már nem láttak napvilágot.

A Monarchia vezetése ügyelt arra is, hogy a londoni jelentések mellett a háború ideje alatt a helyszínen is képviseltesse magát. Így kapunk információkat a capstadti főkonzultól, von Hirschtól. Az első igazán komoly jelentést 1899 augusztusában küldte a nagykövet, mikor is csapatmozgások ismertetését helyezte a középpontba. Ezek részben elhamarkodottak, részben pedig abszolút megbízhatóak voltak. Közben tagadhatatlannak vélte, hogy a transvaali válság súlyos szakaszba jutott. Ebből bármely fél már csak komoly presztízsveszteséggel lábalhat ki, vagy kitör az elkerülhetetlennek látszó háború.²⁰

Közvetlenül a háború kitörése előtt érdekes magyar vonatkozású jelentést küldött Hirsch. Az Osztrák–Magyar Monarchia johannesburgi segélyegyletének vezetője, Epler a következő történetet mondta el a nagykövetségen: A bányamunkások elvándorlása, elmenekülése olyan méreteket öltött, hogy a bánya működését rövid időn belül abba kellett volna hagyni. Azonban a Monarchia bá-

¹⁶ Uo. Nr. 60. (1899) Die englische Presse über die in österrich – ungarland herrschende Stimmung. 1899. nov.24.

¹⁷ Uo. Nr. 61. (1899) Varlage eines Telegrammes des Wiener Correspondenten des „standard“. 1899. nov. 25.

¹⁸ Uo. Nr. 1/C. (1900) Den südafrikänischen Krig und die gegenwärtige sination betreffend. 1900. jan. 9.

¹⁹ Uo. Nr. 24. (1900) Die Sachlage am Kriegsschauplatze in Südafrika betref. 1900. ápr. 12.

²⁰ Politischen Gegenstand Nr. 16. (1899) Gruppenbewegungen, 1899. aug.08.

nyamunkásai Epler tanácsára nem szüntették be a munkát, és a jövőben sem tervezik, hogy azt abbahagyják. Ennek hatására Epler nemcsak a jó munkaerő megbecsülését és a munkavállalók jó hírét látta honfitársaink cselekedetében, hanem jóval kedvezőbb munkafeltételek elérését is garantálta.²¹

1900 nyarán egy furcsa változásról számolt be a nagykövet. A német főkonzult, Fockét – akivel ő igen jó kapcsolatot ápolt – leváltották. A hivatalos magyarázat a nagykövet nyugdíjazása volt, ám mivel az év elején vette át konzuli megbízását, egyértelműen más állt a háttérben. Távirati visszahívása és ideiglenes nyugdíjazása a német birodalmi újságok által generált „angolbarátsági és hazafiatlan kijelentései” miatt történt. A Reuters hírügynökség által közölt információ több diplomata számára – különösen az angolok körében – megdöbbentő volt, hiszen még lehetősége sem volt arra, hogy a lapok által felhozott vádakra reagálhasson.²²

A nagykövet a következő események közül az ünnepeket emelte ki, s megemlítette, hogy egy ünnepsorozat folyamatának lezárásához érkeztek az 1900-as év végére. Rendezvényt tartottak ugyanis a három ostromlott város – Mafeking, Kimberley, Ladysmith – felszabadításakor, majd a hadiesemények pozitív alakulásakor vagy Baden-Powell tábornok látogatásakor, ám mindent elhomályosít a leköszönő főparancsnok Lord Roberts fogadtatása, akit komoly köszöntők után egy jelképes díszkarddal ajándékoztak meg.²³

Már korábban kiemeltém, hogy a lovak milyen fontos szerepet töltek be. Most egy példát hozok fel arra, hogy mekkora veszteséget jelentett a megsemmisítésük. Az újságjelentések szerint ugyanis az angolok 800 lovat és mintegy negyvenezer juhot öltek meg, mivel azok nem tudták követni a hadoszlopot, ám a búroknak hátrahagyni semmiképpen nem akarták őket.²⁴

A háború vége előtt pár hónappal az utolsó komolyabb búr sikerről, fellángolásról írt a konzul, amely vasútvonalak támadásában, települések zaklatásában volt tetten érhető. Sőt egy kommandó még a norvals ponti hidat is megrongálta ezzel megbénítva az angolok kereskedelmi és hadi összeköttetéseit.²⁵ Azzal azonban a capstadti összes diplomata tisztában volt, hogy ezek csak kisebb kellemetlenségek, hiszen eddigre már eldőlt, hogy a búr nemzet jeles, ám kicsiny hadserege nem tudja legyűrni a brit birodalmi túlerőt.

A politikusok álláspontjának vizsgálata után szeretném a magyar folyóiratok angol–búr háborúval kapcsolatos lényegi, főként magyar vonatkozású írásait ismertetni, hiszen a politikai közvéleményhez az újságolvasó értelmiség is hozzátartozott. Először vegyük szemügyre a Népszavát, mely 1877 májusában indult Budapesten Külföldi Viktor szerkesztésében. A lap sokáig csak hetente egyszer, majd háromszor (kedden, csütörtökön, pénteken) jelent meg. 1880-ban lett a Magyar

²¹ Uo. Nr.23. (1899) Verkehrungen für den Schutz und Weinterbetrieb der Goldminen. 1899. szept. 26.

²² Uo. Nr. 13. (1900) Abbernfén von generalkonzul Focke, 1900. jún.12.

²³ Uo. Nr. 20. Abreise von Lord Roberts. 1900. dec. 19.

²⁴ Uo. Nr. 20. (1901) Der Gegenwartbericht, 1901. aug. 7.

²⁵ Uo. Nr. 43. (1901) Der Gegenwartbericht , 1901. dec. 31.

Szociáldemokrata Párt hivatalos lapja, melyet már Csorba Géza szerkesztésében, mint „a magyarországi szociáldemokraták központi közlönye”-ként olvashatott a nagyérdemű. 1905-ben alakult napilappá, ám a hirdetések megjelenése messze maradt a többi újságban játszott szerepétől. Az immáron napilap szerkesztője Garami Ernő lett, helyettese pedig Weltner Jakab, míg a lap vezető publicistája 1907-től kezdve Kunfi Zsigmond lett. Végig erőskezű szerkesztői irányítás volt jellemző, a szerkesztő pedig a pártvezetőség szigorú irányítása alatt állt.²⁶ Ennek megfelelően erősen baloldali színezettel lépett fel már 1899 nyarán a „kapzsi angolok” ellen. A szerző felszólította „Angolországot”, hogy jól gondolja meg háborúját, mert komoly nemzetközi visszhangja lesz, és valószínűleg a többi dél-afrikai állam is csatlakozni fog, így komoly méreteket ölthet az ellenségeskedés.²⁷

1899. október 17-én pedig már címlapon volt a háború, s a vezércikkben ecsetelte a szerző az erőszak, erkölcstelenség, rablás fogalmát. Felhívta minden baloldali munkás figyelmét, hogy ítélje el a háborút, s az angol munkásokhoz és liberálisokhoz fordult segítségért.²⁸ 1900 januárjában vezércikkben közölte a háború tanulságait. Az újságíró jelezte, hogy a militaritás felett kimondták a halálos ítéletet, hiszen az angol csapatok háborúban edzett komoly felszereléssel bíró katonákból állnak, de csak zsoldosok, míg a búr paraszt a saját földjét védi a saját eszközeivel. Mégis a búr győz, így fel kell számolni a katonaságot is, önvédelemet kell létrehozni.²⁹

Ahogy a búr hadisíkek csökkentek, a Népszava is egyre kevésbé adott hírt a háborúról. 1901 novemberében azonban nyilvános nagy népgyűlést szerveztek „A proletáriátus és az angol–búr háború” címmel. A rendezvényre végül több mint ezer munkás ment el, ott és határozatban szólították fel a magyar és más kormányokat, hogy vessenek véget a saját eszközeikkel a háborúnak.³⁰

A következő folyóiratként a *Magyar Nemzetet* vizsgálok, melyet ilyen néven először Jókai Mór alapított 1899-ben. Ez egy olyan liberális politikai napilap volt, mely két korábbi folyóirat a *Nemzet* és a *Magyar Újság* című lapok egyesülése nyomán indult. Főszerkesztője először a lap tulajdonosa, Jókai Mór volt, majd Beksics Gusztáv, a felelős szerkesztői tisztet pedig Adorján Sándor, Szomory Emil, majd Landor Tivadar töltötte be. Jókai halála után 1906 és 1910 között Ugron Gábor irányításával mint „független lapot” adták ki. Végül 1913-ban szűnt meg az újság.³¹ 1899 októberében többször is vezércikként közölte Adorján Sándor a „transvaali háborúról” született írásait, melyekben mérlegelt, összehasonlított, s leginkább a háború konkrét okait kereste.³²

²⁶ *Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. Hazza és haladás alapítvány, Budapest, 1993. 58.*

²⁷ *Népszava, 1899. július 18. 2.*

²⁸ *Uo. 1899. október 17. 1.*

²⁹ *Uo. 1900. január 13. 1.*

³⁰ *Uo. 1901. november 28. 2–3.*

³¹ *Buzinkay, 57.*

³² *Magyar Nemzet, 1899. okt. 4. 1.*

1900 elején szintén Adorján szerkesztette azt a vezércikket, melyben Anglia kellemetlen, már-már súlyosnak tűnő helyzetét ecsetelte. A vereségek hatásaként ugyanis demoralizált hangulat uralkodik Angliában, s Európa közvéleményének nagy része elfordult a britektől. Ebben a helyzetben érkezett a hír, mely szerint Anglia a portugálok által birtokolt Delagoa-öböl minden egyes hajóját átkutatta. Így járt több német hajó (General, Herzog) is, amely a vöröskereszt jegyében segélyszállítmányt juttatott volna el Délnyugat-Afrikába. Ezt akadályozták meg az angolok „hadi-dugárura” hivatkozva. Ezzel azonban a német, a portugál, s a szabad kereskedelmet mindig pártoló amerikai nép komolyabb ellenérzését váltották ki. Ezért Adorján szerint mihamarabb a békekötésre kell Angliának koncentrálni, amennyiben nem akar nagyobbat bukni a dél-afrikai hódításai terén.³³

Az 1900-as év közepére egyre inkább a tényekre szorítózkodó hírközlést nyújtott olvasóinak a Magyar Nemzet. Azonban a „Béke bástyája” címmel Beksics Gusztáv főszerkesztő Agenor Goluchovski közös külügyminiszter beszédét elemezte. Goluchovski gróf ugyanis azt kérte az osztrák és a magyar külügyi delegáció küldötteitől, hogy az egyre jobban teret nyerő európai, és azon kívüli kedvezőtlen események – mint például a búr háború – hatására a Monarchiának is fel kell készülnie „bármely eshetőségre”. Ez komoly terheket róhat Ausztriára és Magyarországra egyaránt, ám Beksics egyetértett Goluchovskival, miszerint hosszú távon az kifizetődő lehet.³⁴

Az év végére, ahogyan egyre inkább egyértelmű lett az angolok fölénye, egyre kevesebb hír jelent meg a Magyar Nemzetben, ám a „Búrok sorsa” című írásban Adorján az angolok méltóságát, nagyhatalmi becsületét, hagyományait méltatta, miszerint a már legyőzött, ám bátor búrokat megbecsülik, és nem alázzák meg őket, valamint nem állnak bosszút rajtuk.³⁵

1901 októberében, éppen két évvel a háború kitörése után közölte a Magyar Nemzet a „krónikus háború”-val kapcsolatos vezércikkét. Ebben idézi Winston Churchill-t, a kalandos szökése révén híressé vált harctéri tudósítót, akit azóta parlamenti képviselővé választottak. Ő nevezte a búr háborút olyan krónikus betegségnek, mely hosszú időre megfészkel magát az emberi testben, amelynek szenvedéseit a beteg lassanként megszokja és önmegadóan tűri. Az angol nemzet tudja, hogy előbb vagy utóbb az övé lesz Transvaal és Oranje, s ezzel a dél-afrikai hegemonia. Azonban az újság angol és nemzetközi szakértőkre hivatkozva felvetette, hogy ez bizonyosan így lesz, de mégsem mindegy, hogy mikor ér véget ez a krónikus háború. Ez a küzdelem ugyanis lebénítja az angolok akcióképességeit, leköti hadi erejét, bénítja diplomáciai kapcsolatait.³⁶

Adorján Sándor 1902. februári összefoglalójában egyértelmű pozitívumát fogalmazta meg a holland németalföldi közvetítésnek a béke ügyében. A Magyar Nemzet felelős szerkesztője leírta, hogy már mindenki rettentően áhítja a békét,

³³ Uo. 1900. január 7. 1.

³⁴ Uo. 1900. május 15. 1.

³⁵ Uo. 1900. december 9. 1.

³⁶ Uo. 1901. október 9. 1–2.

s ennek eléréséért nagy lépés lehet a németalföldi segítség. Adorján ezen cikkében is, mint az eddigiekben is, megfogalmazta, hogy ugyan erkölcsileg mélyen elutasítandó az angolok viselkedése, ám mivel a Monarchia mindig jó viszonyt ápolt a britekkel, így ebben nekünk nem szabad hivatalosan állást foglalni. A legjobb, ami történhet: a békekötés.³⁷

A következő jelentős folyóirat a *Pesti Hírlap*, mely több egymástól független, magyarországi politikai lap címe volt. Korszakunkban már a negyedik kiadású Pesti Hírlap jelent meg 1878-tól 1944-ig. Tulajdonosa a Légrády Testvérek cég-csoportja volt, s a mérsékelt konzervatív lap az első világháború idejére közel félmillió példányszámot ért el. Az 1880-as évek elején a pártpolitikától távol tartotta magát, hogy minél nagyobb olvasóközönséget szólíthasson meg. Mivel a lapalapításhoz szükséges kaució egy részét Tisza Kálmán tette le, a Pesti Hírlap indulásától a századfordulóig megbízhatóan kormánypárti volt, a mi időszakunkra, Széll Kálmán miniszterelnökségétől kezdve azonban ellenzéki vizekre evezett.

A Pesti Hírlap célja a programadó vezércikkük szerint: „a magyar közönségnek egy jól és fürgén szerkesztett, minden hírt gyorsan közlő, olcsó napilapot nyújtani. Óbégatás helyett tettekre van szükség.” Kisebb, úgynevezett berlini formátumot használt (47×32 cm) és felvágva került az olvasókhoz, ami újdonság volt, akárcsak a magyar nyelvű apróhirdetés. Első szerkesztője Csukássy József volt, őt követte Kenedy Géza, majd a századfordulótól Lenkey Gusztáv. Lapjain a legkiválóbb írók és újságírók jelentek meg, pártállásuktól, vonzalmaiktól függetlenül.³⁸

A Magyar Nemzettel szemben a Pesti Hírlap a kezdetekben kevesebb terjedelemben számolt be a búr háborúról, s ez a későbbiekben sem változott. Így nem látszott az a kontraszt, mely a többi sajtótermékre együttesen jellemző volt, miszerint a háború elején komoly oldalszámokat áldoztak az eseményeknek, majd az angolok felülkerekedése után fokozatosan rövid sorokra korlátozódtak.

Ellenzékiségét bizonyítva néha-néha odaszúrt a magyar kormánynak is, de főleg az angolokat „osztotta”. 1901 januárjában például közölte, hogy már több mint 210 ezer főből áll a brit haderő, de még a négy-ötszörös túlerő ellenére sem tudják legyőzni a búrokat. Kiemelte továbbá, hogy a 7500 főből álló önkéntesek száma, a teljes haderő létszámhoz képest igen csekély, pedig az angol politikai vezetők, miniszterek milyen lelkesen jelentették, hogy az önkéntesek száma kimagasló Angliából és a gyarmatokról is.³⁹

Ez évi júniusi számában felhívta a magyar kormány figyelmét, hogy Christian de Wett búr tábornok unokaöccse látogatott Budapestre, s nem volt olyan felelősségteljes magyar politikai vezető, aki hivatalosan fogadta volna. Mindez szégyen olyan nemzetre nézve, mint a miénk, mely fél évszázaddal korábban szintén a saját szabadságáért küzdött úgy, mint most a szimpatikus búrok. Miniket sem hallgatott meg Európa, éppen ezért, ebből tanulva nekünk segítséget kellett volna nyújtanunk a búroknak, legalább diplomáciai téren, ám ez elmaradt.

³⁷ Uo. 1902. február 2. 1–2.

³⁸ *Buzinkay*, 57.

³⁹ Pesti Hírlap, 1901. június 7. 2.

A magyar nép azonban a búrok mellett áll, mutatja ezt az a közel százezres tömeg, mely fogadta De Wettet és útítársát.⁴⁰

1901. év végén a Pesti Hírlap volt az első, mely megszégyenítette Kitchener tábornok hazahívását és Hamilton tábornok kinevezését. Egyúttal párhuzamot vont a lap a Roberts-Kitchener és a Kitchener-Hamilton csere között. Roberts legyőzte a búrokat, de megnyerni nem tudta a háborút, mert nem tudott kegyetlenkedni. Kitchener megnyerte a háborút, ám nem képes kompromisszumokra, így békekötésre alkalmatlan. Ezért megy most Hamilton Dél-Afrikába, hogy a békét előkészítse.⁴¹

A következő bemutatni kívánt sajtótermék az 1881-ben Rákosi Jenő alapította *Budapesti Hírlap*, mely a nemzeti ábrándokat, hiúságot és a sovinizmust tette árujává. „Nem kell ide más, mint 30 millió magyar és miénk volna Európa Keletje!” A millenniumi Magyarországon ezzel a legmagasabb állandó példányszámot (30 000) tudta elérni. Legnevesebb publicistája Beksics Gusztáv volt.⁴² A fenti hírlap a háború részleteivel egyáltalán nem foglalkozott, a háború után azonban Krüger helyzetéről közölt értekezéseket,⁴³ s ezek növelték a példányszámot.

A *Pesti Napló* független lapként, nemzeti liberális színezettel működött a nyolcvanas években, a kilencvenes évek elején pedig ifj. Ábrányi Kornél szerkesztésében megmaradt ez az irányvonal. 1894-től két évig Vészi József szerkesztette, aki azután teljes szerkesztőségével kilépett, és megalapította a *Budapesti Naplót*. A *Pesti Napló* a századfordulótól Surányi József szerkesztésében a politikától teljesen visszahúzódott, majd a későbbi évek során, irodalmias irányú baloldali lappá alakult.⁴⁴ Ennek megfelelően 1899 szeptemberében még találkozzunk búr témájú cikkel („Háború előtt”),⁴⁵ amely Steyn és Krüger elnök lehetőségeit taglalta, ám későbbiekben nem nagyon közölt a háborúval kapcsolatos írásokat, kizárólag a táviratok ismertetésére szorítkozott.

Helyette megtette ezt a *Budapesti Napló* (1896–1918), mely 1896-ban vált ki a *Pesti Naplóból*, és ezáltal egy kitűnően szerkesztett, színes, érdekes, a liberális értelmiségnél és a budapesti magas középosztálynál befolyásos lappá vált. A már korábban említett Vészi vezércikkei Kosztolányi szavaival „a forma remekművei” voltak. Mellette támogatta a fiatal magyar irodalmárokat: Adyt, Molnár Ferencet, Kosztolányit, Csáth Gézárt és másokat.⁴⁶ A *Budapesti Napló* már jóval részletesebben számolt be a háború eseményeiről, noha többnyire a tényszerű közlésre alapozott. Kiemelkedik azonban Vészi írása még 1899-ből, melyben a Ladysmith körüli helyzetet, eseményeket taglalta. Részletesen festette le számunkra a védekező angolok helyzetét és az ostromolni készülő búrok elszántá-

⁴⁰ Pesti Hírlap, 1901. június 9. 1–2.

⁴¹ Uo. 1901. november 30. 3–4.

⁴² *Buzinkay*, 58.

⁴³ Budapesti Hírlap, 1902. szeptember 19. 13.

⁴⁴ *Buzinkay*, 58–59.

⁴⁵ Pesti Napló, 1899. szeptember 23. 3.

⁴⁶ *Buzinkay*, 58–59.

gát.⁴⁷ Persze ekkor még senki sem sejtette, hogy hosszú hónapokra beáll ez az ostromállapot.

A katolikus politikai lapok közül a legnagyobb a *Magyar Állam* volt, amely 1868-ban indult. 1888-ig tulajdonosa és szerkesztője az a Lonkay Antal volt, aki pápai lovagi címet kapott. Ő alkotott, szervezett, s leginkább az alsópapság szemléletét közvetítette. Őt követte Szauer Emil, aki elérte, hogy az előző szemlélet megmaradjon, és a heti hat megjelenést is ő biztosította.⁴⁸ A Magyar Állam egyházpolitikai napilapként kettős dilemmával nézett szembe. Először is keresztény magatartást követve mélységesen elítélte a háborút, az erőszakos emberirtást. Másik részről azonban a kormány támogatója volt, hiszen az egyházi politikát beépítette Széll Kálmán a programjába. Ezért a Magyar Állam is próbált a jóindulatú semlegesség álláspontjára helyezkedni, ám óhatatlanul érezhető az emberirtás elleni tiltakozás.

A háború előtt még annak lehetőséget fejtegette, hogyan lehetne elkerülni a háborút, s kiemelte ugyan, hogy Dávid és Góliát harcol egymással, mégsem egyértelműen Anglia „nyakába varrja” a háborút, hisz szerinte ehhez két fél kell, akik most egymásra mutogatnak a háború okai miatt.⁴⁹ Tényközlését az év végén sem fejezte ki másként, mint a már ecsetelt két ambivalens érzés foglyaként: egyrészt elítélte a kegyetlenkedést, másrészt az angolok veszteségeit (Methuen lord seregében) is sajnálattal vette tudomásul.⁵⁰

Holló Lajos, Inczedy László és Lovászy Márton alapította 1893-ban a *Magyarország* nevet viselő, az első este megjelenő lapot. Befolyását vezérpublicistájának, Bartha Miklósnak köszönhette. 1910 után Károlyi Mihály baloldali nézetét vallotta a lap.⁵¹ Holló Lajos írásában már az 1900-as év elején saját tudósítójára – akit 1900 elején küldtek ki az 1899-es szörnyű dezinformációk hatására – támaszkodva ismertette, hogy Anglia komoly összetűzésben van a fél világgal. A „dél-afrikai háború epizódjai” című vezércikkben kifejtette, miért, hol és hogyan áll szemben Angliával, s a Monarchia nehéz helyzetét taglalta, miszerint vezetői nem tudnak erkölcsileg és diplomáciailag egyaránt jó döntést hozni.⁵²

Bartha Miklós az 1900-as év derekán a „Vég kezdete” című vezércikkében a hamarosan befejeződő háborúról írt, mely a szerző szerint a búr szabadság utolsó felvonása lesz, Krüger elnök ugyanis újabb és újabb békefeltételeket fogad el és mindenáron szeretne békét kötni. A búrok ugyan hamarosan elvéreznek, ám Bartha szerint a hősiesség kitartással vívott hosszú háború alatt megszerezték maguknak a történelmi halhatatlanságot.⁵³

⁴⁷ Budapesti Napló, 1902. szeptember 12. 2.

⁴⁸ *Buzinkay*, 58.

⁴⁹ Magyar Állam, 1899. szeptember 20. 2.

⁵⁰ Uo. 1899. november 30. 3.

⁵¹ *Buzinkay*, 58. oldal

⁵² Magyarország, 1900. január 8.

⁵³ Uo. 1900. május 21.

1901-ből kiemelném Bartha Miklós azon írását, mely „Krügerné”-ről szól. Krüger felesége meghalt, s a Magyarország publicistája úgy vélte, hogy az elnöknéről meg kell nálunk, Budapesten is emlékezni. Taglalja, hogy tökéletes feleségként és 16 gyermek anyjaként megtestesítette a legendaszerű matrónát, aki a fentiek mellett még a politikához is értett. A cikk végén párhuzamot vont Erzsébet királynő (Sissi) és Krügerné között. Krügerné tehát bizonyosan Transvaal védasszonya volt.⁵⁴

Napilapjaink közül a Magyarország elsőként közölte címlapján kitörő örömmel a „dél-afrikai békekötést”. Holló Lajos azt írta, hogy egész Európa ünnepel, persze közben felelevenítik a búr (Krüger, Joubert, Cronje, De Wett, Botha) és az angol (White, Methuen, Buller, Hamilton, Roberts, Kitchener) hősöket egyaránt. Közben Holló kitért a magyar álláspontra: „Mi magyarok őszinte szívből kívánjuk, hogy a nekünk annyira szimpatikus búr nép boldog legyen, de egyúttal lerakjuk Edward király elé is az elismerés palmaágát.”⁵⁵ Viktória királynő után Edward lehet, akinek regnálása idején újra béke honolhat Európában és a világon egyaránt, ha Anglia méltó békeszerződést köt a búrokkal.

A *Vasárnapi Újság* 1854–1922 között megjelenő képes, ismeretterjesztő hetilap volt. Olyan magyar néplapként indult, amelynek céljai a nemzeti szellem ápolása, a magyar nyelvművelés és mindenféle közhasznú ismeretek közreadása lett. A rendkívül sikeres hetilap írói között a korszak legnépszerűbb tollforgatói, kiemelkedő magyar tudósai szerepeltek. Korszakunkban a hetilap főszerkesztője Nagy Miklós volt, s 1867-től 1905-ig töltötte be ezt a funkciót.⁵⁶

Jellegzetesen inkább ismeretterjesztő, természetközlő írásaival találkozunk. Háttérbe szorította a politikai életet, noha a témáját tekintve mégis onnan merített. 1899 és 1902 között például minden vasárnap foglalkozott a búr kérdéssel, de hosszú heteken keresztül kalauzolta olvasóit a „Búrok országában” a természetföldrajz és az ásványkincsek témájában is. A háború kitörésekor például ismertette Transvaal addigi történelmét Bartolomeu Diaz színre léptétől egészen az első búr háborúig.⁵⁷ Későbbiekben is inkább az ismeretterjesztés dominált, ám azért a búr és angol hadsereg fővezéreit is bemutatta.

A következő újság, melyet mindenképp meg kell említenünk, az a *Magyar Hírlap*. A korszakunk alatt kiadott lapot – immár harmadik alkalommal – 1891-ben alapították. Főszerkesztője Horváth Gyula országgyűlési képviselő, felelős szerkesztője pedig Fenyő Sándor volt.⁵⁸ Számunkra elsősorban azért érdekes a Magyar Hírlap, mert a legismertebb kint tartózkodó magyar, Duka Tivadar elsősorban ennek a kiküldött tudósítója volt.

1899 végén próbálta vázolni a magyar olvasók számára azt a helyzetet, amely a fegyveres konfliktus kirobbanásához vezetett. Egészen a XVII. századtól 1899.

⁵⁴ Uo. 1901. július 25. 5.

⁵⁵ Uo. 1902. június 3. 1–2.

⁵⁶ *Buzinkay*, 57.

⁵⁷ *Vasárnapi Újság*, 1899. október 15. 4.

⁵⁸ *Buzinkay*, 59.

október 9-ig vitte végig a szálát, s arra jut, hogy mindkét fél okolható a konfliktus kirobbanásáért.⁵⁹ Angolbarát érzületét szintén kifejtette 1900-ban, amikor is azt ecsetelte, hogy egész Európa az angolokon élcelődik, s ebbe a sorba beálltak a magyar folyóiratok is, pedig Angliának bizonyosan jól esett volna, ha mi magyarok kiállunk mellette, vagy legalább a mi szidalom-áramlatunkat ne kellett volna elviselniük. Ezt elmulasztottuk, így viseljük mi, magyarok ennek a következményét.⁶⁰

A Singer és Wolfner Kiadó 1895-ben hozta létre az úri középosztálynak szánt szépirodalmi revüjét, az *Új Idők*-et. A képes hetilap szerkesztője Herczeg Ferenc író, színműíró, újságíró volt, aki később a Magyar Tudományos Akadémia tagja és másodelnöke lett. Népszerűségét emelte, hogy a beérkezett olvasói levelekre személyesen ő válaszolt. A hetilap többnyire népi-nemzeti, konzervatív beállítottságú volt, a vidéki értelmiségiek érdeklődésének megfelelő cikkeket, társasági híreket, irodalmi alkotásokat és divatfotókat közölt.⁶¹

1899 októberében minden héten egy-egy búr vezetőt mutatott be a lap, így először Krügerert, majd Joubertet, Cronjét és így tovább. 1900-ban angolok ellen foglalt ugyan állást, ám az „Angol zászló” című írásában felhívta a figyelmet Herczegre, hogy ha babért nem is adna az angol népnek – hisz azt a búrok érdemlik – ám sarat se dobjunk rá, hisz végig nemes célokért küzdött a történelem folyamán, csak most siklott félre, elcsábult az anyagi javak lehetősége láttán. Biztos benne, hogy visszatér az eredeti céljához, hisz az angol nép tanul a hibájából, s többnyire hű marad önmagához és hagyományaihoz.⁶²

– □ –

Reményeim szerint sikerült bebizonyítani, hogy az angol–búr háború a XIX–XX. század fordulóján nemcsak a briteket, a búrokat és a németeket kötötte le, hanem egész Európa felfigyelt rá, sőt az afrikai és az amerikai földrészen is komoly érdeklődés kísérte az eseményeket. Talán kevesen tudják, hogy akkoriban ez a magyar politikai életet is felpezsdítette, s a közvéleményből is heves érzelmeket váltott ki az összecsapás. Talán azért érdeklődtek egyre jobban Budapesten a háború iránt, mivel sok közös pontot találtak a magyar és a búr nép történetében. Talán azért figyeltek fel az eseményekre, mert itt is egy kis nemzetet próbáltak megfosztani függetlenségétől, szabadságától. Talán azért fordult mindenki Dél-Afrika felé, mert a feszültség egyre nőtt, a világháború pedig közeledett.

⁵⁹ *Duka Tivadar*: Levelek a Boer–angol háborúról, 27–28.

⁶⁰ Uo. 34–37.

⁶¹ *Buzinkay*, 60.

⁶² *Új Idők*, 1900. február 4. 435–436.